

Lietuvos bendrojo ugdymo turinio standartizavimas: kokybė vs kontrolė

Šarūnė Nagrockaitė

Socialinių mokslų (edukologijos) doktorantė
Vilniaus universiteto Edukologijos katedra
Universiteto g. 1/9, LT-01513 Vilnius
Tel. (8 5) 266 76 25
El. paštas: sarune.nagrockaite@fsf.vu.lt

Lietuvoje išsilavinimo standartai oficialiai pradėti įgyvendinti nuo 2002 m., o projektiniai jų variantai atsirado dar anksčiau (1997 m.). Nors patvirtinus naujausias bendrąsias programas (2008, 2011) išsilavinimo standartai pavadinti mokymo(si) pasiekimais, tačiau išlieka standartais grįstas ugdymo turinys. Straipsnyje aptariama mokymo(si) pasiekimų standarto paskirtis Lietuvos bendrojo ugdymo turiniui pagal tarptautinio švietimo eksperto P. Sahlbergo nurodytus keturis standartizavimo etapus. Remiantis jais bandoma apibrėžti mokymo(si) pasiekimų standarto, kaip kokybės ir kontrolės matmens, ribas.

Pagrindiniai žodžiai: standartas, ugdymo turinys, vertinimas, švietimo kokybė, kontrolė

Įvadas

Įvairūs autoriai, analizuodami dabartinio švietimo tendencijas, dažniausiai kalba apie kaitą, pokyčius ir reformas (Duoblienė, 2009, 2011; Hargreaves, 1999, 2008; Sahlberg, 2004; Stromquist, 2002; Želvys, 2009). Tai viena iš pagrindinių XXI amžiaus švietimo charakteristikų, kuri įpareigoja švietimo tyrėjus į tiriamus objektus žvelgti platesniu kontekstu bei atpažinti priežastis ir pasekmės sąryšingumą visais ugdymo realybės lygmenimis.

Pasaulio banko ekspertas ir ugdymo teoretikas Pasi Sahlbergas (2004), analizuodamas XX a. antrosios pusės švietimo reformas, jas suskirstė į keturias kryptis, atspindinčias šiuolaikinio švietimo kaitos tendencijas: 1) socialinio teisingumo kryptis, siekianti užtikrinti socialinę lygybę ir

švietimo prieinamumą; 2) restruktūrizacijos kryptis, keičianti švietimo sistemos decentralizacijos ir centralizacijos santykį, švietimo sistemos sureguliojimą nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu; 3) finansavimo, siekianti mažinti arba optimizuoti viešąsias išlaidas švietimui; 4) standartizacijos kryptis, kurios esminis tikslas – švietimo kokybės gerinimas, nustatant mokymo(si) pasiekimų standartus ir sukuriant juos atitinkančią pasiekimų vertinimo sistemą (2004, p. 4, 5).

Lietuvos mokslinėje erdvėje daug dėmesio skiriama švietimo kaitos tematikai, analizuojančiai pirmas tris kryptis. Tačiau yra menkai aptartas ugdymo turinio standartizacijos klausimas, nors Lietuvoje ugdymo standartai oficialiai pradėti įgyvendinti nuo 2002 metų.

Atkreiptinas dėmesys, kad kelis dešimtmečius pasaulyje įgyvendinama mokyimo(si) pasiekimų standartais grindžiama ugdymo turinio politika, kelia nemažai diskusijų. Sutinkama su bendra nuomone, kad pasiekimo standartas gali būti suprantamas ir įgyvendinamas dviprasmiškai. Viena vertus, tai priemonė, padedanti siekti ugdymo kokybės ir ją užtikrinti, kita vertus, tai priemonė, palaikanti ugdymo kontrolę. A. Hargreaves (2008), kritiškai vertindamas valstybių vykdomus ugdymo standartizacijos projektus, juos sieja su rinkos fundamentalizmu: „Nuo dešimtojo dešimtmečio pabaigos centralizuotai tvirtinamos mokymo programos kartu su išsamiais ir griežtomis pasiekimų užduotimis, unifikuoju vertinimu ir daug ką lemiančia atskaitomybe visame pasaulyje tapo švietimo reformos „naująja ortodoksija“ – standartizuotų sprendimų teikimu už žemą kainą atskaitomybe susirūpinusiems rinkėjams. <...> tai gali labai greitai pagerinti padėtį neturtingiausiame, silpniausiame mokyklose ir tų mokyklų bendruomenėse, bet jos taip pat gali sustiprinti priklausomybės kultūras tarp mokytojų, kurie, kaip karaokės dainininkai, tiesiog išmokytų sekti eilute šokinėjantį rutuliuką“ (Hargreaves, 2008, p. 83). O kokias išvadas galima daryti dėl Lietuvos bendrojo ugdymo turinio?

Kontrolė arba kokybė šiame straipsnyje suprantama kaip standartizacijos padarinys, o standarto samprata, remiantis minėta kritika turi savyje tiek teigiamų, tiek neigiamų konotacijų. Taigi *standartizacijos* sąvoka šiame tekste vartojama, remiantis mokslininkų P. Sahlberg (2004) ir A. Hargreaves (2008) siūloma samprata, kad tai yra mokykloms, mokytojams ir mokiniams aiškiai apibrėžti mokymo(-si)

pasiekimų standartai, kurie pamatuojami centralizuotomis vertinimo priemonėmis, o gauti rezultatai panaudojami švietimo kokybei gerinti pasitelkiant mokyklų kontrolę ir konkurencingumo skatinimą. Tai atspindi mokymo(si) pasiekimų standartais kuriamą ugdymo turinio politiką.

Siekiant atsakyti, kaip mokymo(si) pasiekimų standartas naudojamas užtikrinant ugdymo kokybę ir kaip jis tampa ugdymo kontrolės priemone, siūloma remtis P. Sahlbergo (2004) pateiktai keturiais ugdymo turinio standartizavimo etapais. Švietimo teoretikas, analizuodamas ugdymo standartizaciją Vakarų šalyse remdamasis A. Hargreaves idėjomis, siūlo atkreipti dėmesį į šiuos ugdymo turinio standartizavimo etapus:

1. Mokymo(si) pasiekimų standarto nustatymas bendrosiose programose.
2. Vertinimo centralizavimas, suvienodinant mokymo(si) pasiekimų įvertinimą.
3. Mokytojų ir mokyklų veiklos vertinimas, naudojant mokymo(si) pasiekimų rezultatus.
4. Įvedamos nuobaudos arba atlygiai už pasiektą pažangos lygį.

Pirmi du etapai atspindi mokymo(si) pasiekimų standartą, skirtą ugdymo turinio kokybei užtikrinti, o kiti labiau orientuojami į standartą kaip ugdymo turinio kontrolės priemonę. Todėl bandant išsiaiškinti, kokia mokymo(si) pasiekimų standarto paskirtis atsižvelgiant į Lietuvos bendrojo ugdymo turinį, svarbu išanalizuoti visus keturis etapus, atsižvelgiant į jų raiškos lygį ir veiksmingumą.

Standartizacijos poveikis ugdymo procesui kol kas labiau analizuojamas užsienio autorių darbuose (Weeden, Winter, Broadfoot, 2005; Hargreaves, 1999, 2008; Sahlberg, 2004; McNeil, 2000; Taubman, 2009

ir kt.). Lietuvoje, kaip buvo užsiminta, apie tai kalbama fragmentiškai, paliečiant skirtingus aspektus (vertinimą, egzaminus, bendrąsias programas ir t. t.) (Bethell, Zabulionis, 2000; Būdienė, Zabulionis, 2009; Duoblienė, 2009; Želvys, 2009). Atsižvelgiant į tai, kad išsamiau standartizacijos įtaka Lietuvos bendrojo ugdymo turiniui ir jo kaitai Lietuvoje nėra tirta, daugiausia bus analizuojami pirminiai šaltiniai: Lietuvos švietimo dokumentai (bendrosios programos, mokinių pasiekimų vertinimą ir švietimo kokybę reglamentuojantys dokumentai) ir empirinio tyrimo metu (2010 m.) surinkti duomenys juos papildant kai kurių minėtų autorių teorinėmis išvargomis.

Strapsnio tikslas – išanalizuoti mokymo (-si) pasiekimų standarto paskirtį Lietuvos bendrojo ugdymo turiniui remiantis P. Sahlbergo pateiktais standartizavimo etapais.

Tyrimo metodai

Empiriniu „Brandos egzaminų įtaka ugdymo turiniui“ tyrimu buvo siekiama atskleisti brandos egzaminų reikšmę ugdymo turiniui, remiantis ekspertų požiūriu apie brandos egzaminų daromą įtaką ugdymo tikslui, ugdymo procesui, pagrindinių ugdymo dalyvių (pedagogų ir mokinių) nuostatoms ir elgsenai.

Buvo pasirinktas *individualus giluminis interviu* su šešiais švietimo ekspertais (E), kurie švietimo sistemoje dirba daugiau nei dešimt metų arba turi pedagoginę eksperto kvalifikaciją. Du iš apklaustų ekspertų dalyvauja įgyvendinant ugdymo turinį ir jį vertinant kaip pedagogai. Du ekspertai dalyvauja organizuojant ir vertinant brandos egzaminus. Kiti du informantai dalyvauja vertinant ugdymo turinio kokybę, atliekant mokyklų išorės vertinimą.

Bendrosios programos ir mokymo(-si) pasiekimų standartas

Ugdymo turinio pokyčiai pirmiausiai įgyvendinami atnaujinant bendrąsias programas, kuriose pateikiamas teorinis ugdymo turinio modelis, dar kitaip vadinama *valstybės lygmens ugdymo programa*. Remiantis šiuo modeliu bendrojo ugdymo mokyklos, atsižvelgiant į vietos poreikius, kuria *mokyklos lygmens ugdymo programos*. Lietuvoje tik visai neseniai pradėta tirti, kaip valstybinio lygmens programos naudojamos rengiant mokyklos lygmens ugdymo programas (Bulajeva, Duoblienė, Stonkuvienė, 2009), todėl ganėtinai sunku nustatyti, ar tai, kas deklaruojama valstybinėse programose, panaudojama mokyklos lygmeniu. Minėtas tyrimas, analizavęs bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimą Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose, parodė, kad vidurinės ugdymo pakopos mokytojai labiau orientuojasi į brandos egzaminų reikalavimus nei į bendrąsias programas ir jose pateiktus mokymo(-si) pasiekimų standartus.

Tačiau, nepaisant minėtų problemų, ugdymo programų turinys gali būti vienas iš pirminių signalų, bet ne lemiamų, rodančių ugdymo turinio standartizaciją ir jos kontrolę. L. Duoblienė (2009), remdamasi kritinės pedagogikos atstovu M. Apple'u, atkreipė dėmesį, kad didėjančią ugdymo turinio kontrolę rodo smulkiai ir aiškiai apibrėžti mokymo(-si) pasiekimų standartai, arba įvairiausi gebėjimų ir įgūdžių skaidymo konstruktai (*deskilling, reskilling*), kurie „neleidžia ugdytojui ištrūkti iš jam apibrėžtų darbo rėmų ir reikalauja įsprausti ugdytinį į konkrečių reikalavimų rėmus, nepaliekant laisvės kūrybai“. Mokslininkė patikslina, kad prie to prisi-

deda įvairūs dokumentai, apibrėžiantys konkrečius reikalavimus, pvz., pasiekimų kompetencijų aprašai, metodinės priemonės, žinių ir gebėjimų testai (Duoblienė, 2009, p. 120).

Mokymo(-si) pasiekimų standartai Lietuvos bendrosiose programose atsirado tuo pačiu metu, kai švietimo sistemoje pradėta spręsti kokybės ir stebėsenos problemas. Pirmasis mokymo(si) pasiekimų standartų projektinis variantas pasirodė švietimo reformos pirmojo etapo pabaigoje ir buvo skirtas I–X klasėms (Bendrojo išsilavinimo standartai I–X klasėms. Projektas, 1997 m.). Antrajame švietimo reformos etape pradėta kurti naujas priemonės, padėsiančias užtikrinti ugdymo turinio kaitos valdymą ir įvertinimą. Tuo metu kokybė tapo vienu iš svarbiausių antrojo ir trečiojo švietimo reformos etapų šūkiu. Naujose bendrosiose programose atsirado tuo metu vadinamieji išsilavinimo standartai (2002, 2003), kurie po nepriklausomybės atgavimo buvo pirmą kartą formaliai įteisinti. Atnaujintame variante standartai buvo suskirstyti pagal gebėjimų specifiką, susmulkinti ir matuojami kas dveji metai kiekviename konkreste, parodant gebėjimų ugdymo pažangą. Naujausiose bendrosiose programose (2008, 2011) „išsilavinimo standartų“ sąvoką pakeitė „mokymo(si) pasiekimai“. Pasikeitė programų struktūra, tačiau išlaikytas pasiekimų suskaidymo ir smulkinimo principas: smulkiai apibrėžtos žinios, gebėjimai, nuostatos, o ugdymo gairėse detalieji aprašyti mokymo(si) pasiekimų įgyvendinimo pavyzdžiai.

Mokymo(si) pasiekimų standartui įsitvirtinti ugdymo turinyje padėjo palankus švietimo kontekstas, kuriame sustiprėjusios diskusijos apie globalizaciją ir įvairius susitarimus paskatino integruotis į

tarptautinę švietimo erdvę. Gana tiksliai šį švietimo kaitos etapą įvertino R. Želvys (2009): „Trečiasis švietimo reformos etapas, skirtas valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. įgyvendinimui, jau turėjo būti vykdomas, atsižvelgiant į Bolonijos deklaracijos, Lisabonos strategijos ir, konkrečiai, „Detaliosios programos“ (2002) nuostatas. Tai paspartino Lietuvos švietimo sistemos standartizaciją ir biurokratizaciją.“ (Želvys, 2009b, p. 8) Standartų, kaip mokymo(-si) pasiekimų, įteisinimas ugdymo turinyje perteikė bendras Lietuvos švietimo politikos kaitos tendencijas. Tačiau mokymo(si) pasiekimų standartai oficialiai pripažįstami kaip galutinis ugdymo rezultatas, atliekant vertinimą ir nustatant jų pasiekimų lygį. Todėl siekiant išsiaiškinti mokymo(si) pasiekimų standarto tolesnį įgyvendinimą, pereinama prie antrojo ugdymo turinio standartizavimo etapo – centralizuoto vertinimo.

Mokymo(si) pasiekimų vertinimo centralizavimas

Tikrinimo suvienodinimą švietimo nacionaliniu lygmeniu galima įvardyti kaip centralizuotą vertinimą, kuriuo siekiama pašalinti subjektyvius vertinimo kriterijus, atsirandančius žemesniu švietimo sistemos lygmeniu. Tam reikalingas formalizuotas išorinis vertinimas, kuris atliekamas centralizuotai ir sistemingai pagal iš anksto nustatytus reikalavimus. Tokio vertinimo rezultatus paranku naudoti kitiems standartizavimo etapams įgyvendinti: įvertinti ir palyginti mokinių, mokytojų ar mokyklų veiklos pažangą, išskiriant pažangiausius ir mažiau pažangius, o toliau imtis priemonių palaikyti ar tobulinti mokyklų, mokytojų ir mokinių veiklą.

P. Weeden, J. Winter ir P. Broadfoot (2005), analizavę vertinimo įtaką Anglijos mokykloms, teigia, kad praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje sustiprėjo nacionalinių testų „vertinimo panacėja“. Tyrėjai daro išvadą, jog „neabejotina, kad vyriausybės ėmėsi atrastojo vertinimo kaip galingos priemonės priversti mokyklas vykdyti nustatytą politiką“ (2005, p. 20). Ar galima išvelgti panašias Lietuvos švietimo tendencijas?

Lietuvos švietimo sistemoje 2006 m. planuojant pertvarkyti bendrojo ugdymo lygmens mokinių pasiekimų išorinį vertinimą buvo pasisakoma už centralizuotą vertinimą baigus ketvirtą ir aštuntą klases (bendrojo raštingumo vertinimas), baigus dešimtą klasę (pagrindinio ugdymo pasiekimų vertinimas) ir dvyliktą klasę (brandos egzaminai). Kiekvienai vertinamai ugdymo pakopai buvo numatyta sukurti vertinimo turinį apibrėžiančias programas, atsižvelgiant į bendrąsias programas ir tuo metu jose reglamentuotus mokymo(-si) pasiekimų standartus (Mokinių pasiekimų išorinio vertinimo ir tyrimo gairės 2006–2012 m. Projektas, 2006).

Analizuojant Lietuvos švietimo strateginius dokumentus ir projektus galima aptikti, kad laikomasi 2006 m. projekto gairėse apibrėžtų planų, kurie sudaro ugdymo turinio standartizavimo prielaidas. Nuo 2009 m. pagrindinio ugdymo mokinių pasiekimų vertinimas baigus dešimtą klasę tapo privalomas. Tais pačiais metais pradėtas įgyvendinti *Standartizuotų mokinių pasiekimų vertinimo ir išivertinimo įrankių kūrimo* projektas, skirtas bendrojo lavinimo mokyklų ketvirtoms ir aštuntoms klasėms. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008–2012 m. programos 563 punkte pateikti planai sukurti „periodišką moki-

nių pažangos patikrinimo sistemą, įvertinančią mokinio kompetenciją (vertybes, gebėjimus, žinias) ir motyvaciją mokytis“, o 592 punkte planuojama sukurti „kompleksinę mokinių pasiekimų, jų veiklos kokybės ir mokyklų pridedamosios vertės įvertinimo sistemą, pradedant taikyti visuotinį žinių ir gebėjimų testą po keturių klasių“. Taip pat nurodoma, kad bus numatytos „skatinimo priemonės didžiausią pridėtinį indėlį suteikiančioms mokykloms“, sudarant sąlygas pakartoti ir perduoti savo sėkmę, o situacijai negerėjant imtis priemonių pertvarkyti problemines mokyklas (Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, 2008). Galima daryti išvadą, kad valstybiniu lygmeniu siekiama stiprinti mokinių pasiekimų ir mokyklų veiklos kokybės vertinimą, kuris turi tendenciją tapti mokyklų veiklos kontrole, panaudojant skatinimą arba nuobaudas. Kyla klausimas, kaip šios vertinimo tendencijos įgyvendinamos ir panaudojamos ugdymo turiniui standartizuoti?

Lietuvoje šiuo metu išorinis ir centralizuotas mokinių pasiekimų vertinimas nacionaliniu lygmeniu yra įgyvendinamas dviem ugdymo pakopomis: baigus pagrindinę ir vidurinę ugdymo programas. Tačiau centralizacijos lygiu ir reikšmingumu išsiskiria brandos egzaminai.

Dabartinė brandos egzaminų sistema pradėta kurti pirmame švietimo reformos etape (1996 m. įkurtas Nacionalinis egzaminų centras), o pagrindiniai darbai atlikti antro reformos etapo metu (1998–2002 m.). Laikas, egzamino užduotys, organizavimo ir vertinimo procedūros nustatomos ir atliekamos centralizuotai Švietimo ir mokslo ministerijos (ŠMM) pavedimu. Brandos egzaminai, kurie dabar yra dviejų tipų – valstybiniai ir mokykliniai,

1 lentelė. *Brandos egzaminų paskirtis Lietuvos švietimo sistemoje*

Švietimo sistemos lygmenys	Brandos egzaminų paskirtis
Makrolygmuo	Teikti informaciją, skirtą švietimo stebėsenai – bendrojo lavinimo mokyklos veiklos kokybės įvertinimas
Mezolygmuo	Teikti patikimą informaciją aukštosioms mokykloms, kad galėtų pasirinkti kandidatus būsimoms studijoms – „geriausiųjų“ atranka
Mikrolygmuo	Įvertinti mokinio vidurinės ugdymo programos mokymo (-si) pasiekimus ir išduoti tai liudijantį pažymėjimą – apibendrinamasis vertinimas

Lietuvos švietimo sistemoje laikomi labiausiai centralizuotu išoriniu mokinių pasiekimų vertinimu (ypač valstybiniai egzaminai) (Brandos egzaminų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas, 2011). Todėl, analizuojant ugdymo turinio standartizavimo etapus, šiame straipsnyje apsiribojama valstybiniais brandos egzaminais (toliau brandos egzaminai).

Remiantis Lietuvos švietimo dokumentais, reglamentuojančiais brandos egzaminų paskirtį, galima išskirti tris funkcijas pagal švietimo sistemos lygmenis (1 lentelė) (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos egzaminų ir diagnostinio testavimo plėtros gairės, 1999; Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo samprata, 2004; Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategija, 2007; Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo ir brandos egzaminų tobulinimo 2008–2012 metais priemonių planas, 2008).

Paskutinioji brandos egzaminų funkcija seniausia ir ilgiausiai egzistuojanti iš visų trijų. R. Ališausko ir R. Dukynaitės (2005) pateiktoje Lietuvos švietimo vertinimo raidos 1988–2003 m. apžvalgoje nurodoma, kad egzaminai išlaikė tradicinę savo poziciją apibendrinamuoju vertinimu įvertinti mokinių pasiekimus. Kitais dviem švieti-

mo sistemos lygmenims brandos egzaminai tapo svarbesni nuo antrojo Lietuvos švietimo reformos etapo. Brandos egzaminų pertvarkymas, prasidėjęs 1999 metais, turėjo atlikti dvi svarbias funkcijas: 1) laiduoti švietimo kokybę; 2) būti priemone švietimo sistemos tinklams harmonizuoti (Dėl antrojo švietimo reformos etapo prioritetų vykdymo, 1999; Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklo brandos egzaminų ir diagnostinio testavimo gairės, 1999).

Taigi brandos egzaminai buvo priemonė sukurti „integracinį tiltą“ tarp bendrojo ugdymo ir aukštojo mokslo, įgyvendinant švietimo sistemos suderinimą. Todėl brandos egzaminų reforma buvo finansuojama Phare projekto „Aukštojo mokslo reforma Lietuvoje“ lėšomis (Bethell, Zabulionis, 2000, p. 14). Įgyvendinus šią programą Lietuvos aukštosioms mokykloms atsirado galimybė pasirinkti geriausius kandidatus į jų siūlomas studijų programas, o abiturientams palengvinta stojimo procedūra, atsisakant dvigubo egzaminavimo. Panašiu metu buvo kuriama švietimo stebėsenos (išorinės ir vidinės), bendrojo ugdymo mokyklų audito koncepcija ir metodika, su jomis buvo siejami valstybiniai brandos egzaminai.

Taigi brandos egzaminų paskirtis rodo vidurinio ugdymo programos mokymo (-si)

pasiekimų vertinimo ir švietimo kokybės sistemos sąsaja, todėl, siekiant išsiaiškinti, ar brandos egzaminų rezultatai panaudojami mokytojų ir mokyklų veiklos kontrolei stiprinti pagal P. Sahlbergo trečiąjį etapą, toliau analizuojami nacionaliniai dokumentai, reglamentuojantys švietimo sistemos kokybės užtikrinimą Lietuvoje.

Brandos egzaminai ir mokyklų veiklos kokybės vertinimas

Dokumentų analizė leidžia daryti prielaidą apie esamą arba nesamą valstybinės švietimo kontrolės politiką, siekiant per centralizuotą išorės vertinimą stiprinti mokyimo(-si) pasiekimų standartų įgyvendinimą. Analizuoti 2000–2010 metų dokumentai (2 lentelė) iš dalies atitinka brandos egzaminų paskirtį pagal švietimo sistemos lygmenis: makrolygmens dokumentai reglamentuoja visos švietimo sistemos kokybės vertinimą; mezolygmens dokumentai skirti institucijos (mokyklos) veiklai vertinti, o mikrolygmens dokumentai reglamentuoja asmens kompetencijų vertinimą. Atlikus pateiktų dokumentų turinio analizę, galima teigti, kad valstybinių brandos egzaminų rezultatai vertinant kokybę tiesiogiai

naudojami tik mezo- ir mikrošvietimo sistemos lygmenimis. Todėl bus pateikta detalesnė minėtų lygmenų ir brandos egzaminų sąsajos analizė.

Mokyklos veiklos kokybei vertinti buvo parengti dviejų tipų dokumentai, skirti mokyklų išoriniam ir vidiniam auditui (2002) bei vidurinės ugdymo programos akreditacijai įgyvendinti (2004). Abiejų dokumentų pirminės redakcijos buvo pakoreguotos, ir šie pakeitimai susiję su brandos egzaminų rezultatų panaudojimu vertinant mokyklų veiklos kokybę.

Pagal 2002 m. patvirtintą vidaus audito metodiką viena iš vertinimo sričių buvo mokymosi pasiekimai, kurią sudarė trys rodikliai: 1) mokymosi rezultatai; 2) egzaminų, standartizuotų diagnostinių testų rezultatai; 3) bendroji pasiekimų kokybė (sujungianti pirmą ir antrą dalis). Kaip vėliau parodė 2004–2005 metų pirmasis audito metodikos vertinimo tyrimas, mokyklos iš įvardytų rodiklių daugiausia dėmesio skyrė egzaminų rezultatams kaip pagrindiniam jų veiklos kokybės įrodymui (Pirmieji mokyklų vidaus audito rezultatai: ką tobulinti?, 2006). Vėliau patobulintos 2007 m. vidaus audito metodikos pasiekimų srityje atsirado daugiau rodiklių, kurie išplėtė mokyklos

2 lentelė. Lietuvos švietimo kokybės teisinis reglamentavimas

Švietimo sistemos lygmenys	Vertinimo objektas	Vertinimo įrankiai
Makrolygmuo	Švietimo sistemos vertinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Valstybės švietimo stebėsenos rodikliai • Nacionaliniai mokinių pasiekimo tyrimai • Tarptautiniai mokinių pasiekimo tyrimai
Mezolygmuo	Mokyklų veiklos vertinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Išorinis ir vidinis mokyklų veiklos auditas • Vidurinio ugdymo programų akreditacija
Mikrolygmuo	Asmens kompetencijų vertinimas	<ul style="list-style-type: none"> • Mokyklų vadovų ir jų pavaduotojų atestacija • Mokytojų atestacija • Išorinis mokinių pasiekimų vertinimas baigus pagrindinio ir vidurinio ugdymo programą

veiklos kokybės vertinimą mokinių pasiekimų srityje. Egzaminų rezultatai įtraukiami vertinant tik akademinis pasiekimus. O kaip atsvara akademiniams pasiekimams įtraukti neformalaus ugdymo pasiekimai: visuomeninė veikla, pilietinis aktyvumas, sportiniai, meniniai pasiekimai ir t. t. Taip pat atsirado rodiklių, skirtų mokinių ir mokyklos pažangai įvertinti lyginant ankstesnius pasiekimus. Palyginus 2002 ir 2007 metų mokyklos audito rodiklius, atsiskleidžia metodikos rengėjų siekis padėti mokykloms integraliai suvokti mokinių vertinimą, apimant formalųjį ir neformalųjį ugdymą, orientuojantis į individualią mokinių ir mokyklos veiklos pažangą, o ne vien į standartizuotus akademinis pasiekimus.

Kitas svarbus dokumentas, kuriame tiesiogiai į vertinimo rodiklius yra įtraukti brandos egzaminų rezultatai, – *Ugdymo programų akreditacijos kriterijai ir jos vykdymo tvarka*. Šis dokumentas, skirtas užtikrinti sąlygas gauti kokybišką vidurinį išsilavinimą. Vertinant ugdymo programos kokybę atsižvelgiama į paskutinių trejų mokslo metų abiturientų pasiekimus, lyginant su savivaldybės teritorijoje esančių mokyklų abiturientų pasiekimų vidurkiais (nepriskaičiuojami tik specialiųjų mokyklų abiturientai). Pirmojoje redakcijoje (2004) mokymo(-si) pasiekimai buvo vertinami pagal tris kriterijus: 1) įgijusių vidurinį išsilavinimą abiturientų dalis nuo baigusiujų vidurinę ugdymo programą; 2) išlaikytų valstybinių brandos egzaminų dalis nuo laikytų valstybinių brandos egzaminų skaičiaus; 3) 50–100 balų įvertinimais išlaikytų valstybinių brandos egzaminų dalis nuo išlaikytų valstybinių brandos egzaminų skaičiaus.

Kaip matome, vertinant vidurinio ugdymo programą mokinių mokymo(-si) pasiekimų lygmeniu brandos egzaminų re-

zultatai buvo tiesiogiai įtraukti į vertinimo kriterijus. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad šiame vertinime svarbūs tik valstybiniai egzaminai, o ne mokykliniai. Todėl akivaizdu buvo sudaromos sąlygos lyginti mokyklas pagal valstybinių brandos egzaminų rezultatus.

Kokia šio dokumento reikšmė, priimant tam tikrus politinius sprendimus? Kai Lietuvoje prasidėjo mokyklų tinklo pertvarka, ugdymo programų akreditavimas buvo viena iš priemonių, turėjusių įtakos gimnazijos statusui patvirtinti vidurinėms mokykloms. (Bendrojo lavinimo mokyklų, specialiojo ugdymo, profesinio mokymo mokyklų, pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikiančių įstaigų steigimo, reorganizavimo, likvidavimo ir pertvarkymo kriterijai, 2004.) Šis dokumentas buvo naudojamas mokyklų tinklo optimizacijos tikslams, todėl mokykloms turėjo įtakos ir kiti kriterijai (mokinių skaičius, tipas ir t. t.). Tačiau gauti gimnazijos statusą tai tarsi atlygis „gerai“ dirbančioms mokykloms, kurių mokiniai aukštais balais išlaikydavo valstybinius brandos egzaminus, ir „nuobauda“ (nesuteikiant gimnazijos statuso), kurių abiturientai nepasiekė aukštų balų. Konkuruojant dėl gimnazijos statuso, brandos egzaminų rezultatai galėjo būti vienas iš svarbiausių mokyklos veiklos kokybės rodiklių, ypač tuose rajonuose, kur buvo kelios vidurinės mokyklos. Tai patvirtino ir apklausti švietimo ekspertai. Be to, galima rasti sąsajų su minėtų mokyklų audito metodikos įvertinimo tyrimu, kuriame gimnazijos savo veiklos kokybę pirmiausiai siejo su akademiniams pasiekimais (Pirmieji mokyklų vidaus audito rezultatai: ką tobulinti?, 2006).

Tačiau ugdymo programų kokybės vertinimas, kaip ir bendrojo ugdymo mokyklų

vidaus auditas, buvo koreguotas, mažinant brandos egzaminų įtaką mokyklos veiklos kokybei vertinti. ŠMM 2010 m. patvirtino vidurinės ugdymo programos akreditacijos kriterijų pakeitimus. Mokinių pasiekimų kriterijuje išliko valstybinių brandos egzaminų rezultatų rodiklis, tačiau panaikintas asmenų skaičiaus iš valstybinių brandos egzaminų surinkusių nuo 50 iki 100 balų vertinimas.

Atlikta dokumentų analizė parodė, kad valstybinių brandos egzaminų rezultatai įtraukiami į mokyklos veiklos kokybės rodiklių sąrašą. O minėti pakeitimai rodo brandos egzaminų reikšmingumą mokyklos lygmeniu, sudarant prielaidas įgyvendinti ketvirtąjį ugdymo turinio standartizacijos etapą. Tačiau valstybiniu lygmeniu, kaip atskleidžia dokumentai, stengiamasi mažinti brandos egzaminų svarbą vertinant mokyklos ir mokytojų veiklą, tarsi bandant išlaikyti ribą tarp kokybės ir kontrolės. Kita vertus, nuobaudų ir atlygių veikimą galima atpažinti nebūtinai iš švietimo dokumentų, o iš švietimo dalyvių elgsenos, kuri pasireiškia per tam tikras nuostatas ir pasirinkimus skatinant netiesiogiai arba ne taip formaliai.

Nuobaudos arba atlygiai už mokymo(-si) pasiekimus

A. Hargreaves (2008) ir P. Sahlberg (2004) siūlo atkreipti dėmesį, kad ugdymo turinio standartizavimo kaip kontrolės mechanizmo poveikis atpažįstamas iš visuomenėje bei valdžios institucijose formuojamo kaltės ir gėdos diskurso, kuris nukreiptas į mokytojus ir mokyklas. Tam turi pagrindo suvienodintas vertinimas, leidžiantis daryti lyginamuosius tyrimus, kuriais nustatomi „laimėtojai“ ir „pralaimėtojai“. O dar

labiau tai veikia, jei į „laimėtojų“ ir „pralaimėtojų“ pozicijas skirstomi mokiniai. Apklausti švietimo ekspertai labiausiai pabrėžė gėdos ir kaltės diskursą, formuojamą netiesiogiai: egzaminų rezultatų viešiniu, mokyklų reitingais ir mokinių siekiamybe įstoti į aukštąją mokyklą.

Išorės kontrole galima laikyti mokyklos mokinių pasiekimų viešinimą ir mokyklų reitingavimą, pvz., kai brandos egzaminų rezultatai panaudojami mokyklų atskaitomybei ir konkurencijai stiprinti viešai skelbiant mokyklų reitingų lenteles. R. Želvys (2003) teigia, kad rezultatų palyginimu ir jų išviešiniu siekiama parodyti, ko visuomenė gali tikėtis iš ugdymo įstaigų, ir skatina tėvus kelti mokykloms didesnius reikalavimus.

Lietuvoje pirmieji brandos egzaminų rezultatai viešai paskelbti 1999 m. gegužę, tik pradėjus egzaminų reformą. Informuoti visuomenę apie mokyklų veiklos kokybę, panaudojant brandos egzaminų rezultatus, ragino ir EBPO ekspertai, 1999–2000 metais atlikę Lietuvos švietimo sistemos ir jos vykdomos reformos vertinimą. Jų rekomendacijose buvo nurodyta: „Rasti papildomų būdų informuoti visuomenę apie mokslieivių mokymosi rezultatus, tendencijas ir problemas“ (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertų atliktos Lietuvos švietimo politikos apžvalgos rekomendacijos, 2002, p. 12). Taip pat buvo pasiūlyta egzaminų rezultatus skelbti internete. Mokyklos atskaitomybės stiprinimas informuojant visuomenę apie veiklos kokybę buvo pažymėtas ir *Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo ir brandos egzaminų tobulinimo 2008–2012 metams priemonių plane* (2008), kuriame teigiama, kad brandos egzaminų uždavinys ne tik teikti informaciją švietimo stebėsenai, bet ir infor-

muoti visuomenę. Nacionalinio egzaminų centro internetiniame puslapyje galima rasti informaciją apie brandos egzaminų rezultatus mokyklose ir savivaldybėse, tačiau rezultatai nėra lyginami tarpusavyje. Tai daroma kitu būdu. Savaitraštis *Veidas* nuo 2004 m. kasmet skelbia geriausių Lietuvos gimnazijų ir vidurinių mokyklų reitingus, remdamasis brandos egzaminų rezultatais ir įstojimo į aukštąsias mokyklas statistika.

Reikia pripažinti, kad toks viešas mokyklų reitingavimas siaurina suvokimą apie mokyklos veiklos kokybę. Neatsižvelgiama į tokį svarbų aspektą, kaip antai sociokultūrinė aplinka, kuri turi nemažą įtaką mokinių pasiekimams. Todėl nekritiškas ir vienpusis visuomenės informavimas tendencingai iškelia akademinis mokinių pasiekimus kaip pagrindinę švietimo vertybę.

Apklausti švietimo ekspertai tvirtina, kad brandos egzaminų reikšmė vertinant mokyklos veiklą yra didžiulė, todėl ji dažnai išviešinama, suteikiant jai išskirtinę prerogatyvą, palyginti su kitais kokybės rodikliais.

Kai kas brandos egzaminų rezultatus laiko svarbiausiu švietimo stebėsenos rodikliu. Tiek mokykloje, tiek savivaldybėje... tenka dalyvauti rudens konferencijose ir girdėti, kai mokyklas giria tikrai už tai, kiek ten išlaikė šimtukais. Didesniuose miestuose, kur yra kelios vidurinės mokyklos, tai kai vyksta ta konkurencinė kova tarp mokyklų, visada pasakoma apie brandos egzaminų rezultatus. Jeigu sakykime brandos egzaminų pasiekimai nėra tokie dideli ir geri, tada jie randa rodiklius jau kitiems pasiekimams. Bet jeigu yra geri, tai tikrai nepraleis progos. E3

Mokyklų reitingais, sudarytais iš brandos egzaminų rezultatų, remiasi savivaldybių švietimo skyriai, tėvai rinkdamiesi mokyklą, visuomenė. E4

Kita vertus, kai kurie apklausti ekspertai mokyklų atskaitomybę, remiantis brandos egzaminų rezultatais, teigia esant jos veiklos dalimi. Tai tam tikra veiklos ataskaita valdžios institucijoms ir visuomenei pagal jų diktuojamas taisykles.

Pačiai valstybei yra svarbu žinoti, kaip vyksta mokymo procesas, kurį išlaiko visuomenė. Jeigu visuomenė mums sumoka, mes privalome jai pateikti rezultatus. Bet kuriame darbe aš turiu duoti ataskaitą. E1

Įsivaizduokite mus, kurie dirba vyresnėse klase, valstybinis egzaminas patikrina visus. O už ką atsakingas 5, 6, 7, 8 kl. mokytojas? Ten turi būti atsiskaitomybė. Jeigu jie įves patikras ten, tai tegul tik veda. E2

Viešoji nuomonė, kuri kuria mokyklos įvaizdį remdamasi brandos egzaminų ir įstojimo į aukštąsias mokyklas statistika, gali prisidėti prie mokyklų konkurencingumo didinimo sudarant sąlygas, kaip teigia A. Hargreaves, „išlaikyti gerą įvaizdį ir kurti bet ką, kas tinkama viešiesiems ryšiams“ (2008, p. 91). Brandos egzaminų rezultatai tiesiogiai susiję su kita švietimo sistemos dalimi – aukštuoju mokslu, kuris sustiprina brandos egzaminų reikšmingumą ir jų įtaką ugdymo procesui.

Valstybinių brandos egzaminų rezultatų įtaka stojant į aukštąjį mokslą kai kurių socialinių grupių atžvilgiu tampa vienu iš svarbiausių žmogiškojo kapitalo aspektų, nulemiančio socialinę ir ekonominę asmens padėtį visuomenėje, todėl stojimo sėkmė ar nesėkmė gali būti priimta kaip nuobauda arba atlygis už pasiektus mokymo(-si) pasiekimų standartus.

Pas mus visuomenė nėra subrendusi. Jinai į egzamino rezultatą žiūri kaip į neišvengiamybę, kaip kokią fatališką reiškinį. E2

<..> Tėvai pamoką ir tą mokymą supranta daugiau kaip pasirengimą egzaminams, sieja su stojimu. E3

Brandos egzaminų reikšmė yra didžiulė dėl to, kad ji tokia padaryta. Sąmoningai padaryta ir nežinia, ar teisingai. Mes neatsižvelgiame į žmogaus pašaukimus, į vidinį nusiteikimą būti kažkuo tai. Atsiranda prestižas būtinais baigti aukštuosius mokslus, tėvams ir vaikams ne-prestižas, jeigu jo vaikas geras stalius. E4

Mokyklų atžvilgiu, kaip buvo minėta, nuobaudos ir atlygiai pasireiškia viešinant brandos egzaminų rezultatus ir juos siejant su tolesne abiturientų „mokykline karjera“ (studijomis aukštojoje mokykloje). Kaip teigia švietimo ekspertai, nuo to priklauso, kaip mokinių tėvai, valdžia ir visuomenė, kurie gali turėti tiesioginę įtaką mokyklos veiklai, ją įvertins.

Mokinius šie principai skatina tinkamai pasirengti stoti į aukštąją mokyklą ir neatsidurti „pralaimėjusiųjų“ pozicijoje. Taigi nuobaudos ir atlygiai mokinio atžvilgiu pasireiškia galimybe įstoti arba neįstoti į trokštamą studijų programą aukštojoje mokykloje. Tai turi įtakos jų mokymosi motyvacijai ir siauram ugdymo tikslo suvokimui, kuris lemia mokinio pasirinkimus ugdymo turinio atžvilgiu. Šią tendenciją galima išvelgti ne viename tyrime.

Vilniaus universiteto Švietimo politikos centro korepetitoravimo tyrimas (2001–2005 m.) parodė, kad: 70 proc. respondentų samdė papildomas korepetitoriaus paslaugas, kad geriau pasirengtų valstybiniams brandos egzaminams. Populiariausi privačių pamokų mokomieji dalykai yra būtent tie dalykai, kurių valstybinių egzaminų reikalaujama stojant į tam tikras studijų programas (Būdienė, Zabulionis, 2009).

Kitas tyrimas, netiesiogiai palietęs egzaminų temą, yra 2007 m. atliktas Nacionalinis IV ir VIII klasių mokinių pasiekimų tyrimas (Bigelienė, Uginčienė, 2008). Siekiant ištirti VIII klasės mokinių požiūrį

į mokymosi dalykus, daugelis mokinių teigė, jog lietuvių kalbą, matematiką, istoriją, chemiją ir fiziką mokosi todėl, kad šie dalykai svarbūs stojant į gimnaziją ir aukštąją mokyklą. Šie dalykai kartu su užsienio kalba dominuoja stojimo į universitetines studijas reikalavimuose, todėl jų egzaminus mokiniai dažniausiai renkasi laikyti ir išskiria kaip prioritetinius (Studentų priėmimo į pagrindines universitetines ir vientisąsias studijas sąlygos, 2005–2009 m.).

Švietimo ekspertai taip pat pateikia ne vieną pavyzdį, kaip ugdymo procesas vidurinio ugdymo programoje kreipiamas į pasiruošimą brandos egzaminams:

„Mokiniai, pavyzdžiui, turi ateiti nuo pusės septynių ar septintą valandą į mokyklą, nes ryte yra tam tikros konsultacijos. Po to yra pamokos, po pamokų dar konsultacijos. Ir mokytoja yra užspaudusi, privertusi ir visi tik eina, eina, eina...Na aišku, kad po to rezultatai būna nuo šimto iki dešimties. Bet mokiniai nori, eina. Niekas nespriešina. Visas dėmesys sutelktas į 11–12 kl., visi mokytojai, kurie yra geriausi, būtinai turi dirbti tik tenai. E2

Pavyzdžiui, jau dvyliktoje klasėje, mokiniai prašo, kad tik tikybos nebūtų ar etikos. Prašo, kad mokytojas išleistų pas lituanistą, pas matematiką. Dabar kai priekaištuoja, kad prastai moko tikybos, etikos tai, kad nėra ir poreikio jų tenai labai mokytis. Iki vienuoliktos klasės tai gali labai kūrybingai dirbti. Bet kai tu ateini į vienuoliktą klasę ir žinai, kad po dviejų metų mokiniai laikys egzaminą. Ir tavęs klaus, kokie rezultatai, tai tada kūrybiškumas greitai išga-ruoja. E2

Ugdymo turinio orientacija į egzaminų programą vidurinio ugdymo pakopoje, bei moksleivių ir mokytojų išskirtinis dėmesys šiam mokymo(si) tikslui, rodo ugdymo turinio standartizacijos pasekmes. Paklausus apie ugdymo turinio standartizavimą ir brandos egzaminus, ekspertai patį brandos

egzaminą apibūdino kaip standartą (E1, E2, E5, E6). Jų nuomone, tai susiję su standarta-
tais grįstu vertinimu ir su standartinėmis
užduotimis. Ugdymo procesas kreipiamas
į treniravimą pagal aiškiai apibrėžtus kri-
terijus ir *iš mokinio nereikalaujama sukur-
ti kokio nors labai individualaus meninio
produkto* (E2).

*Brandos egzaminai turi įtakos ugdymo turinio
procesui, bet neigiamos. Jie labai standarti-
zuoja ugdymo procesą, ypatingai vyresnėse
klasėse. O ir žymiai anksčiau. Standartizuoja,
tai reiškia, kad mes žinome, jog per egzami-
nus bus penkiolika rašytojų, vadinasi tik šitie
ir yra mūsų dėmesio centre. Visa kita nesvar-
bu. Mes žinome, kad per egzaminus bus tas,
tas ir tas...ir reikia šitaip ruošti. Reikia šitaip
formuoti minties išraišką, žodžių išraišką. Rei-
kia parinkti tokius dokumentus. Reikia mokyti
istorijos tik pagal tam tikrą paradigimą, o ne
kitokias, nes šito prašo valstybiniai brandos
egzaminai metai iš metų. Va čia yra standarti-
zavimo dalykai. E4*

Ekspertų atsakymai paaiškina, anksčiau
minėto tyrimo apie bendrųjų programų ir
išsilavinimo standartų panaudojimą Lietu-
vos bendrojo ugdymo mokyklose rezulta-
tus: vidurinės ugdymo pakopos mokytojai
labiau orientuojasi į brandos egzaminų
reikalavimus nei į bendrąsias programas ir
jose pateiktus mokymo(si) pasiekimų stan-
dardus (Bulajeva, Duoblienė, Stonkuvienė,
2009). Brandos egzaminų programos yra
sudaromos pagal bendrąsias programas ir
mokymo(si) pasiekimų standartus, tačiau
jos yra siauresnės ir konkretesnės. Bran-
dos egzaminų programos taip pat tiesio-
giai susijusios su centralizuotu mokinių
pasiekimų vertinimu, kuris turi įtakos ne
tik mokinių, bet ir mokytojų bei mokyklų
veiklos vertinimui.

Taigi nuobaudos ir atlygiai realizuo-
jami per mokyklų reitingus, stojimo arba

neįstojimo į aukštąjį mokslą galimybę turi
įtakos formuojant viešąją nuomonę apie
mokyklų veiklos kokybę, o tai gali lemti
tendencingus tėvų ir moksleivių pasirin-
kimus, kur ir kaip mokytis. Nekritiškas
standartizavimo principų priėmimas, rea-
lizavimas bei jų nereflektavimas jau gali
būti užuomina apie švietimo kontrolės eg-
zistavimą, tik netiesioginiu keliu.

Išvados

Mokymo(si) pasiekimų standarto sampra-
tai, kuri susijusi su ugdymo kokybės ir /
ar kontrolės aspektais, turi įtakos keletas
esminių dalykų: vertinimo subjektas, ver-
tinimo kontekstas ir procedūros arba eta-
pai, kuriais organizuojamas mokymo(si)
pasiekimų standarto įgyvendinimas. Pa-
saulio banko eksperto ir ugdymo teore-
tiko P. Sahlberg pateikti keturi ugdymo
turinio standartizavimo etapai gali padėti
įsivardyti, kokia mokymo(si) pasiekimų
standarto paskirtis dabartinėje švietimo
sistemoje. Užtikrinantys ugdymo kokybę
standartizavimo etapai yra susiję su deta-
lizuotu mokymo(si) pasiekimų įvardijimu
bendrosiose programose ir centralizuo-
tu jų įgyvendinimo vertinimu. Į kontrolę
orientuoti ugdymo turinio standartizavimo
etapai susiję su išorės kontrole ir ugdymo
dalyvių elgsenos formavimu, panaudojant
apdovanojimus ar nuobaudas už pasiektus
arba nepasiektus mokymo(si) pasiekimų
standartus. Nuobaudos ir atlygiai, veikda-
mi per asmens baimes arba pasitenkinimą,
formuoja tam tikras nuostatas ir pasirinki-
mus ugdymo turinio atžvilgiu, pvz., moko-
mųjų dalykų hierarchiją ir motyvaciją juos
mokytis.

Remiantis P. Sahlberg siūlomais ugdy-
mo turinio standartizavimo etapais, galima

teigti, kad jie įgyvendinami vidurinio ugdymo programos lygmeniu, nes tik jos centralizuotas vertinimas sudaro sąlygas daryti įvairius lyginamuosius vertinimus nacionaliniu mastu. Lietuvos švietimo dokumentų analizė parodė, kad valstybinių brandos egzaminų rezultatai naudojami vertinant ne tik mokinių mokymosi pasiekimus, bet ir mokytojų ir mokyklų veiklą.

Nors valstybiniu lygmeniu Lietuvos švietimo kokybės užtikrinimo sistemoje brandos egzaminų rezultatų reikšmingumas ribojamas, tačiau kaip atskleidė švie-

timo ekspertai, ugdymo kontrolė veikia netiesiogiai, t. y. per nuobaudas ir atlygius, panaudojant viešus mokyklų reitingus ir mokinių galimybę įstoti arba ne į aukštąją mokyklą. Pagal šiuos kriterijus atitinkamai formuojama viešoji nuomonė apie mokyklų veiklos kokybę ir tai lemia mokinių ir mokytojų apsisprendimus ugdymo turinio atžvilgiu, pvz., siaurinti ugdymo turinio programą, jos įgyvendinimą organizuojant pagal brandos egzaminų reikalavimus arba vidurinio ugdymo tikslą kreipti į pasiruošimą brandos egzaminams.

LITERATŪRA

Ališauskas R.; Dukynaitė R. (2005). Švietimo vertinimo raida Lietuvoje. *Pedagogika*, nr. 79, p. 28–31.

Bendrojo išsilavinimo standartai. I–X kl. Projektas. (1997). Vilnius: Leidybos centras.

Bendrojo lavinimo mokyklų, specialiojo ugdymo, profesinio mokymo mokyklų, pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikiančių įstaigų steigimo, reorganizavimo, likvidavimo ir pertvarkymo kriterijai. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. 746.

Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategija. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. ISAK-970.

Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. vasario 28 d. įsakymas Nr. 302.

Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito tvarkos aprašas. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. liepos 18 d. įsakymas Nr. ISAK-1469.

Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI–XII klasėms. (2002). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. (2003). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų naudojimas / naudingumas planuojant ir organizuojant ugdymą mokykloje. Tyrimo ataskaita. Tyrimą atliko: Duoblienė L., Bulajeva T., Stonkuvienė I.

Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2008 [žiūrėta 2011 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/BP-Tyrimo_Ataskaita.pdf

Bethell, G.; Zabulionis, A. (2000). *Examination Reform in Lithuania: Background, Strategies and Achievement*. Vilnius: National Examination Centre.

Brandos egzaminų organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. V-2559.

Būdienė, V.; Zabulionis, A. (2009). Šešėlinis švietimas Lietuvoje: stratifikacija ar pagalba mokiniui? *Lietuvos švietimo politikos transformacijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 136–171.

Dėl antrojo švietimo reformos etapo prioritetų vykdymo. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 1999 m. rugpjūčio 11 d. įsakymas Nr. 952.

Dėl švietimo ir mokslo ministro 2004 m. vasario 5 d. įsakymo Nr. ISAK-171 „Dėl ugdymo programų akreditacijos kriterijų ir jos vykdymo tvarkos patvirtinimo“. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. rugsėjo 9 d. įsakymas Nr. V-1513.

Duoblienė, L. (2009). Ugdymo turinio formavimo politika: socialinė reprodukcija ir jos įveika. *Lietuvos švietimo politikos transformacijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 106–136.

Duoblienė L. (2011). *Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertų atliktos Lietuvos švietimo politikos

apžvalgos rekomendacijos. (2002). Vilnius: Švietimo ir mokslo m-jos Švietimo aprūpinimo centras.

Hargreaves, A. (1999). *Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai: mokytojų darbas ir kultūra postmoderniajame amžiuje*. Vilnius: Tyto alba.

Hargreaves, A. (2008). *Mokymas žinių visuomenėje: švietimas nesaugumo amžiuje*. Vilnius: Homo liber.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos egzaminų ir diagnostinio testavimo plėtros gairės. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 1999 m. rugpjūčio 31 d. įsakymas Nr. 987.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos (2008). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos vidurinio ugdymo bendrosios programos. (2011). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, 2008 m. gruodžio 9 d. Nr. XI-52.

McNeil, L. M. (2002). *Contradictions of school reform: educational costs of standardized testing*. New York and London: Routledge.

Mokinių pasiekimų išorinio vertinimo ir tyrimo gairės 2006–2012 m. Projektas, 2006 [žiūrėta 2011 m. spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: http://www.pedagogika.lt/puslapis/Svarstymas/gaires_projektas.pdf

Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo samprata. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. vasario 25 d. įsakymas Nr. ISAK-256.

Nacionalinis IV ir VIII klasių mokinių pasiekimų tyrimas. 2007 metai. Tyrimo ataskaita. Leidinį parengė: Bigelienė, D.; Uginčienė, E. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo plėtotės centras, 2008.

Pagrindinių ugdymo pasiekimų patikrinimo ir brandos egzaminų gairių projektas 2008–2012 m. Projektą parengė: Bredelis, K., Jurkevičius, S., Trakas, G., Zabulionis, A., 2008.

Pirmieji mokyklų vidaus audito rezultatai: ką tobulinti? *Švietimo politikos analizė*, 2006, Nr. 2 (5).

Sahlberg, P. Mokymas ir globalizacija. *Pasaolinių pokyčių valdymas*, 2004, t. 2, p. 65–83 [žiūrėta 2011 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bmt.smm.lt/wp-content/uploads/2009/09/3-100106-Passi-Sahlberg-Mokymas-ir-globalizacija.pdf>

Standartizuotų mokinių pasiekimų vertinimo ir įsivertinimo įrankių bendrojo lavinimo mokykloms kūrimas 2009–2012 m. [žiūrėta 2011 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://vertinimas.pedagogika.lt/mokymu-medziaga>

Stromquist, N. (2002). *Education in a Globalized World: the Connectivity of Economic, Power, Technology and Knowledge*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Studentų priėmimo į pagrindines universitetines ir vientisąsias studijas sąlygos, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 metais. Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacija bendrajam priėmimui organizuoti.

Ugdymo programų akreditacijos kriterijų ir jos vykdymo tvarkos aprašas. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. vasario 5 d. įsakymas Nr. ISAK-171.

Taubman, P. M. (2009). *Teaching by numbers. Deconstructing the discourse of standards and accountability in Education*. New York and London: Routledge.

Weeden, P.; Winter, J.; Broadfoot, P. (2005). *Vertinimas: ką tai reiškia mokykloms*. Vilnius: Garnelis.

Želvys, R. Švietimo politika. Švietimo politika ir monitoringas. *Švietimo studijos*, 2003, p. 5–100.

Želvys, R.(a) (2009). Lietuvos švietimo politikos kontekstas. *Lietuvos švietimo politikos transformacijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 13–31.

Želvys, R.(b) (2009). Dvidešimt Lietuvos švietimo pertvarkos metų: ar jau laikas skambinti pavojaus varpais? Mokslinė-praktinė konferencija Lietuvos švietimo pertvarkos 20 metų pertvarkos sukakčiai paminėti: „Švietimo kaita 1988–2008“ [žiūrėta 2010 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/strategija/docs/vssi/090219/Dvidesimt_R_Zelvys.pdf

STANDARDIZATION OF THE CURRICULUM CONTENT IN THE GENERAL EDUCATION OF LITHUANIA: QUALITY VS CONTROL

Šarūnė Nagrockaitė

S u m m a r y

In the paper, the purpose of a standard for achievements in teaching/learning in general education of Lithuania according to four stages of standardization specified by P. Sahlberg is discussed. While analyzing the standardization of education in Western states, the theorist of education proposes to spotlight the following standardization stages of the curriculum content: 1) setting a standard for achievements in teaching/learning in general education programs; 2) centralization of assessment by unifying the assessment of achievements in teaching/learning; 3) assessment of teachers and schools according to the achievements in teaching/learning; 4) introduction of penalties or rewards for the achieved level of progress. On the basis of these stages, an attempt is made to define a standard for achievements in teaching/learning as the limits for the quality and the control dimension. The paper is mostly based on the analysis of primary sources (Lithuanian education policy documents) and a qualitative analysis of the interview data of the empirical research (interviewing the experts).

Taking into consideration the stages of standardization of the curriculum content, proposed by P. Sahlberg, it may be stated that the process of stand-

ardization is implemented in the upper secondary education program, because only its centralized assessment provides conditions for making various comparative assessments on the national scale. An analysis of the Lithuanian education policy documents has shown that the first three stages of standardization of the curriculum content are more related to the quality assurance than to the process of control. However, a qualitative analysis of the interview data has shown the education experts to think that there is an indirect impact of education control, performed through penalties and rewards and also by using public ratings of schools and through the regulation of admission of students to higher education studies. Using this strategy, the public opinion on the quality of schools is formed. In addition, it predetermines the decisions of students and teachers concerning changes of the contents of education, for example, shortening the curriculum content and changing it in accordance with the requirements of the school final (state) examination. In this way, the teaching/learning process is aimed at the preparation for the final (state) examination, but not at the curriculum content.

Key words: standard, curriculum content, assessment, quality of education, control

Įteikta 2012 02 15

Priimta 2012 06 30